

Kwalitatief onderzoek naar de koppeling tussen groene schoolpleinen en voedseleducatie op basisscholen

Geertje van Wijk, Marieke Battjes-Fries, Femke Hoefnagels

© 2023 Louis Bolk Instituut

Kwalitatief onderzoek naar de koppeling tussen groene
schoolpleinen en voedseducatie op basisscholen

Geertje van Wijk MSc., Dr. Ir. Marieke Battjes-Fries, Femke
Hoefnagels MSc.

www.louisbolk.nl

info@louisbolk.nl

T 0343 523 860

Kosterijland 3-5

3981 AJ Bunnik

 @LouisBolk

Louis Bolk Instituut: Onderzoek en advies ter bevordering van
duurzame landbouw, voeding en gezondheid

Voorwoord

Deze rapportage beschrijft een kwalitatief onderzoek naar het koppelen van het vergroenen van schoolpleinen van basisscholen en het geven van voedseducatie. Dit onderzoek is onderdeel van een overkoepelend onderzoek van het Louis Bolk Instituut, in samenwerking met Jong Leren Eten, Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG) en Instituut Voor Natuureducatie (IVN), naar de haalbaarheid en het effect van het combineren van het vergroenen van schoolpleinen en het geven van voedseducatie op basisscholen. Het overkoepelende onderzoek is gefinancierd door Triodos Foundation, stichting Goeie Grutten, Jong Leren Eten en JOGG.

We danken iedereen die deelgenomen heeft aan de interviews.

Inhoud

Samenvatting	6
Summary	7
1 Inleiding en achtergrond	8
2 Doelstelling	10
3 Theoretisch raamwerk	11
4 Methode	13
4.1 Studieopzet en procedure	13
4.2 Studiepopulatie en werving	13
4.3 Uitkomstmaten en meetprocedure	14
4.4 Data analyse	14
5 Resultaten	15
5.1 Studiepopulatie	15
5.2 Omschrijving van de scholen uit dit onderzoek en hun ervaring met vergroening en/of voedseducatie	16
5.3 Draagvlak nodig om de koppeling te maken	16
5.4 Visie: hoe scholen kijken naar de samenhang tussen vergroening en voedseducatie	20
5.5 Het belang van het integreren van vergroening en voedseducatie in de rest van het schoolprogramma	21
6 Discussie en conclusie	22
6.1 Samenvatting van de belangrijkste resultaten	22
6.2 Sterke punten en beperkingen van het onderzoek	24
6.3 Aanbevelingen	25
6.4 Conclusie	26
Literatuur	27
Bijlage 1: Interviewgids	29
Bijlage 2: Tips van medewerkers om aan de slag te gaan met voedseducatie en het vergroenen van het schoolplein	33

Samenvatting

Achtergrond: Steeds meer kinderen in Nederland hebben overgewicht of obesitas, wat leidt tot een toename in chronische ziektes zoals diabetes type 2. Deze toename is voor een groot deel toe te wijzen aan een ongezonde leefstijl en een ongezonde voedselomgeving. Het geven van voedseleducatie op de basisschool en het vergroenen van het schoolplein, door middel van het aanleggen van een moestuin, zijn voorbeelden die effectief blijken in het aanleren van een gezonde leefstijl en het bieden van een gezonde (voedsel)omgeving. Het is tot nu toe echter niet bekend wat de visie van scholen is op het combineren van beide (educatie)vormen en hoe haalbaar het maken van de koppeling tussen vergroening en voedseleducatie voor scholen is. **Doelstelling:** Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen wat de visie van basisscholen is op het combineren van het vergroenen van schoolpleinen, door middel van het aanleggen van een moestuin, met voedseleducatie, en wat de haalbaarheid van het combineren voor scholen is. **Methode:** In dit onderzoek is een kwalitatief onderzoeksdesign gebruikt. De theoretisch raamwerken van Proctor et al. (2011) en Sekhon et al. (2017) zijn gebruikt om de interviewgids op te stellen. Twaalf semigestructureerde interviews zijn afgenomen bij leden van schoolteams en bij schoolbestuurders. De interviews zijn woordelijk getranscribeerd en aan de hand van de thematische analyse van Braun en Clarke (2006), inductief en deductief geanalyseerd. **Resultaten:** De resultaten van dit onderzoek laten zien dat er, volgens de deelnemers, drie facetten nodig zijn om het maken van de koppeling tussen vergroening en voedseleducatie haalbaar te maken. Als eerste is er draagvlak onder de ouders, het schoolteam, de leerlingen en de buurt nodig. Daarnaast moeten het schoolteam en de schoolbestuurder(s) op scholen de samenhang tussen vergroening en voedseleducatie kunnen zien. Als laatste moeten scholen het vergroenen van het schoolplein en de voedseleducatie kunnen integreren met het bestaande lesprogramma op een school. **Conclusie:** Het koppelen van het vergroenen van het schoolplein aan voedseleducatie is haalbaar in de aanwezigheid van draagvlak, visie en integratie. De ervaringen en concrete tips van de scholen uit dit onderzoek bieden handvaten voor basisscholen om de koppeling makkelijker te maken.

Summary

Background: An increasing number of children in the Netherlands are overweight or obese, leading to an increase in chronic diseases such as type 2 diabetes. This increase can largely be attributed to an unhealthy lifestyle and an unhealthy food environment. Providing food education at primary schools and greening the schoolyard by making a vegetable garden are examples that prove to be effective in teaching children a healthy lifestyle and offering a healthy (food) environment. However, it is not yet known what the vision of primary schools is on combining both interventions, and how feasible it is for schools to make a connection between greening the schoolyard and food education. **Research aim:** The aim of this research is to create insight in the vision of primary schools on combining the greening of schoolyards with food education and the feasibility to do so. **Methods:** In this study a qualitative research design was used. The theoretical frameworks of Proctor et al. (2011) and Sekhon et al. (2017) were used to develop the interview guide. Twelve semi-structured interviews were conducted with members of school teams and with school directors. The interviews were transcribed verbatim and analyzed inductively and deductively using the thematic analysis of Braun and Clarke (2006). **Results:** The results of this research show that, according to the participants, three facets are needed to make combining greening the schoolyard and food education feasible. First of all, support is needed among parents, the school team, the students and the neighborhood. In addition, the school team and school director(s) of schools must be able to see the connection between greening and food education. Finally, schools must be able to integrate greening the schoolyard and food education with the rest of the curriculum that they already have. **Conclusion:** Linking greening the schoolyard to food education is feasible for primary schools when support, vision and integration are present. The experiences and concrete tips of the schools in this study provide tools for other primary schools to help them make the connection between greening and food education easier.

1 Inleiding en achtergrond

De prevalentie van overgewicht en obesitas bij kinderen neemt al jaren toe (Schönbeck et al., 2011). In 2021 had 15,2% van de Nederlandse kinderen in de leeftijdscategorie twee tot twaalf jaar overgewicht en 4,2% obesitas (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022).

Overgewicht en obesitas kunnen leiden tot chronische ziektes zoals diabetes type 2, maar ook tot orthopedische problemen, ademhalingsproblemen, vruchtbaarheidsproblemen, hart- en vaatziekten en psychosociale gevolgen zoals een negatief zelfbeeld, emotionele en gedragsproblemen en depressie (Schönbeck et al., 2011). Daarnaast is obesitas op jonge leeftijd een voorspeller voor obesitas op volwassen leeftijd. De toename in overgewicht en obesitas zijn voor een groot deel toe te wijzen aan een ongezonde leefstijl en een ongezonde voedselomgeving (Rodrigues dos Passos et al., 2015; Wijnhoven et al., 2015). Het aanleren van een gezond eetpatroon en het aanbieden van een gezonde voedselomgeving aan kinderen op jonge leeftijd is onder andere daarom erg belangrijk.

Uit onderzoek blijkt dat voedingsgewoonten die vroeg zijn gevormd, een basis leggen voor eetgewoonten en -patronen op volwassen leeftijd (Nicklaus & Remy, 2013). De basisschool is een geschikte plek om kinderen te leren over gezond eetgedrag omdat een basisschool een leeromgeving biedt, bijna ieder kind in Nederland naar school gaat, kinderen hier een aanzienlijk deel van hun tijd doorbrengen en hier kinderen uit verschillende lagen van de maatschappij samenkomen (Dudley et al., 2015; Van Cauwenberghe et al., 2010; van Giessen et al., 2020).

Door voedseleducatie op de basisschool te geven, kunnen kinderen kennis opdoen over de kringloop van voedsel en leren ze gezonde voedingskeuzes te maken (Asakura et al., 2017; Battjes-Fries, 2016). Naast het aanleren van een gezond eetpatroon, speelt een gezonde voedselomgeving ook een belangrijke rol in het voorkomen van gezondheidsproblemen bij kinderen. Een succesvolle manier om kinderen een gezond eetpatroon aan te leren en een gezonde voedselomgeving te bieden is het aanleggen van een moestuin op het schoolplein. Wetenschappelijke studies hebben aangetoond dat kinderen die moestuinieren een grotere kennis hebben van groenten, zij eerder en grotere hoeveelheden groenten eten en een positievere houding hebben ten opzichte van groenten dan kinderen die niet moestuinieren (Leuven et al., 2018; Nury et al., 2017).

Het vergroenen van schoolpleinen heeft ook nog andere voordelen: het verhoogt de creativiteit en concentratie van kinderen, kinderen bewegen meer dan kinderen op een school zonder vergroend plein, het vergroot de lokale diversiteit en het draagt bij aan een beter klimaat (Dyment, 2005; Ohly et al., 2016; Renders et al., 2004). Dit laatste is relevant omdat de productie en consumptie van voedingsmiddelen verantwoordelijk is voor ruim 25% van de totale uitstoot van broeikasgassen (Barrett, 2022). Het produceren en consumeren van duurzame voedingsmiddelen, en daarmee het hebben van een

duurzaam eetpatroon, kan deze uitstoot verlagen. Bovendien levert een duurzaam eetpatroon gezondheidsvoordelen op zoals een verlaagd risico op diabetes en hart- en vaatziekten (Barrett, 2022). Met de huidige klimaatverandering is het aanleren van een gezond en duurzaam eetpatroon dus extra van belang.

Het bieden van voedseleducatie kan, naast het lesgeven over gezond en duurzaam eetgedrag, ingevuld worden met activiteiten die mogelijk gemaakt worden door het hebben van een moestuin bij de basisschool, zoals moestuinieren, proeven uit de moestuin, kooklessen en samen eten. Zodoende kan het vergroenen van het schoolplein, door middel van het aanleggen van een moestuin, gekoppeld worden aan voedseleducatie. Op deze manier kunnen de voordelen van beide educatievormen worden benut. Het is tot nu toe echter niet bekend wat de visie van basisscholen is op het combineren van het vergroenen van het schoolplein met het geven van voedseleducatie, en hoe haalbaar dit is voor scholen.

2 Doelstelling

Dit onderzoek beoogt, middels het uitvoeren van kwalitatief onderzoek, in kaart te brengen wat de visie van medewerkers op basisscholen is op het combineren van het vergroenen van schoolpleinen, door middel van het aanleggen van een moestuin, met voedseducatie, en de haalbaarheid daarvan.

3 Theoretisch raamwerk

Om de visie van scholen op, en de haalbaarheid van, het combineren van het vergroenen van schoolpleinen met voedseducatie in kaart te brengen is het raamwerk van Proctor et al. (2011) (zie Tabel 1) en het raamwerk van Sekhon et al. (2017) (zie Tabel 2) gebruikt. Beide raamwerken worden vaak gebruikt bij onderzoek naar procesevaluaties en implementatieonderzoek om de haalbaarheid en acceptatie van interventies in kaart te brengen. Het raamwerk van Proctor et al. (2011) richt zich op de bredere context van de implementatie en evaluatie van een interventie, terwijl het raamwerk van Sekhon et al. (2017) gericht is op het onderzoeken van de acceptatie van de interventie en de persoonlijke visie van betrokkenen op de interventie. Door deze raamwerken te combineren kan er een compleet beeld geschetst worden van zowel de bredere context van de implementatie als specifiekere factoren die meespelen in de acceptatie van, en visie op, het combineren van het vergroenen van schoolpleinen met voedseducatie.

Tabel 1. Concepten uit het raamwerk van Proctor et al. (2011).

Concept	Omschrijving
Acceptability	De perceptie onder belanghebbenden van de aangenaamheid, gepastheid en toereikendheid van de implementatie van een bepaalde interventie
Adoption	De totstandkoming van de toepassing van de interventie in de praktijk
Appropriateness	De waargenomen geschiktheid, relevantie of compatibiliteit van een interventie in een bepaalde setting en voor een bepaald probleem
Feasibility	De mate waarin een nieuwe interventie met succes kan worden gebruikt of uitgevoerd binnen een bepaalde setting
Fidelity	De mate waarin een interventie is uitgevoerd zoals beoogt was door de initiatiefnemers
Implementation cost	De kosten die gemaakt zijn voor de implementatie van de interventie
Penetration	Het deel van de doelgroep dat de interventie gebruikt
Sustainability	De mate waarin de implementatie van de interventie wordt geïntegreerd en voortgezet binnen de normale activiteiten van de betrokken organisatie waarin de interventie is geïmplementeerd

Behalve de concepten *fidelity*, *implementation cost* en *penetration*, worden alle concepten uit het raamwerk van Proctor et al. (2011) meegenomen in dit onderzoek. *Fidelity* wordt niet meegenomen omdat het voor dit onderzoek niet relevant is in hoeverre de interventie is uitgevoerd zoals beoogt: de praktijk is vrij in hoe en wat ze willen implementeren. *Implementation cost* wordt niet meegenomen omdat deze studie niet zal in gaan op de kosteneffectiviteit van de implementatie maar op de ervaringen en visie van scholen. *Penetration* wordt niet meegenomen omdat de kinderen geen keuze hebben over of ze wel of niet gebruik zullen maken van de interventie: ze doen vanzelf allemaal mee.

Tabel 2. Concepten uit het raamwerk van Sekhon et al. (2017).

Concept	Omschrijving
Affective attitude	Beschrijft hoe betrokkenen over de interventie denken en wat hun gevoel ten opzichte van de interventie is
Burden	De waargenomen hoeveelheid inspanning die nodig is om deel te kunnen nemen aan de interventie of deze te kunnen uitvoeren
Ethicality	De mate waarin de interventie goed aansluit bij de persoonlijke normen en waarden van de betrokkenen
Intervention coherence	De mate waarin de betrokkenen de interventie, en hoe deze werkt, begrijpen
Opportunity costs	De mate waarin voordelen, winsten of waarden moeten worden opgegeven om deel te kunnen nemen aan de interventie of de interventie te kunnen uitvoeren
Perceived effectiveness	De mate waarin de interventie geacht wordt zijn doel te bereiken
Self-efficacy	Het vertrouwen van betrokkenen dat zijzelf het gedrag kunnen vertonen dat nodig is om deel te kunnen nemen aan de interventie of de interventie uit te kunnen voeren

Alle concepten uit het raamwerk van Sekhon et al. (2017) worden meegenomen in dit onderzoek.

4 Methode

4.1 Studieopzet en procedure

In dit onderzoek is een kwalitatief onderzoeksdesign gehanteerd. Om data te verzamelen zijn er 12 semigestructureerde interviews afgenomen met leden van schoolteams en schoolbestuurders. Het doel van de interviews was inzicht te krijgen in de visie van scholen op het combineren van het vergroenen van schoolpleinen met voedseducatie, en de haalbaarheid daarvan.

De interviews hebben tussen 12 mei en 20 juni 2023 plaatsgevonden. Zeven interviews vonden face-to-face tijdens een bezoek aan de school plaats en zes interviews zijn via Teams of telefonisch vanuit huis of kantoor gehouden. De interviews duurden tussen de 18 en 103 minuten. Er zijn geen notities gemaakt tijdens het interviewen, wel zijn de interviews met audio opgenomen en vervolgens woordelijk getranscribeerd. Behalve de deelnemer en de onderzoeker was er niemand anders aanwezig tijdens de interviews.

Deelname aan het onderzoek was vrijwillig. De interviews zijn na toestemming van de deelnemers opgenomen. De verzamelde data is vertrouwelijk en gecodeerd verwerkt. Het verzamelen, verwerken en opslaan van de data heeft plaatsgevonden volgens de uitvoeringswet AVG.

4.2 Studiepopulatie en werving

De deelnemers van de interviews zijn grotendeels geworven uit de scholen die deelnamen aan het overkoepelende onderzoek. De scholen zijn geworven door middel van wervingsteksten in nieuwsbrieven en via de kanalen en netwerken van de samenwerkingspartners (o.a. via LinkedIn). Daarnaast zijn scholen actief benaderd via wervingsbrieven, waarmee de scholen zich via een link konden aanmelden voor het onderzoek en extra informatie konden opvragen. Zes scholen hebben zich uiteindelijk opgegeven die van plan waren hun schoolplein te vergroenen. Deze zes scholen zijn gevraagd of er binnen de scholen medewerkers waren die mee wilden doen aan de interviews. Negen medewerkers hebben zich toen opgegeven voor de interviews. De medewerkers die niet mee wilden doen gaven allemaal als reden dat ze het te druk hadden.

Naast de scholen die geworven waren door de projectgroep van het overkoepelende onderzoek, zijn er via het warme netwerk van de onderzoekers nog drie scholen geworven die recent hun schoolplein hadden vergroend. Deze scholen zijn gevraagd of er binnen de scholen medewerkers waren die mee wilden doen aan de interviews. Drie medewerkers hebben zich toen opgegeven voor de interviews. Ook bij deze scholen gaven de

medewerkers die niet mee wilden doen als reden dat ze het te druk hadden.

Om een compleet beeld te krijgen van de visie van scholen op het combineren van vergroening en voedseducatie, en de haalbaarheid daarvan, zijn medewerkers van de deelnemende scholen op zowel uitvoerend (bijv. een leerkracht) als bestuurlijk niveau (bijv. een directeur) gevraagd deel te nemen aan een interview. Medewerkers die het hele schooljaar (2022/2023) betrokken zijn geweest bij de school en bereid waren om vrijwillig deel te nemen aan een interview werden geïncludeerd.

Bij de werving is er rekening gehouden met verschillen tussen scholen, zoals de denominatie, ligging en grootte van scholen, en is er beoogd hier een evenwichtige spreiding in te krijgen.

4.3 Uitkomstmaten en meetprocedure

Voor het uitvoeren van de semigestructureerde interviews is er een interviewgids opgesteld (zie bijlage 1). De onderwerpen van de interviewgids zijn gebaseerd op het theoretisch raamwerk van dit onderzoek, op literatuur (Bhatti et al., 2021; Sekhon et al., 2022), en op de nametingsvragenlijst die door het overkoepelende onderzoek werd uitgezet bij de schoolteams in juni 2023. De vier hoofdonderwerpen van de interviewgids waren: 1) visie op, en houding ten opzichte van voedseducatie en vergroening, 2) beslissing en uitvoering van voedseducatie en vergroening, 3) behoeftes en barrières en 4) succes- en faalfactoren.

Voorafgaand aan het afnemen van de interviews is de interviewgids besproken met de projectgroep van het overkoepelende onderzoek. Daarnaast is het interview geoefend met onderzoekers uit de projectgroep om gevoel te krijgen met de interviewvragen en de structuur van het interview.

4.4 Data analyse

De interviews zijn woordelijk getranscribeerd. Door middel van het softwareprogramma Atlas.ti (versie 23) en aan de hand van de thematische analyse van Braun en Clarke (2006) zijn de transcripten inductief en deductief gecodeerd. De codes die vooraf opgesteld waren, zijn gebaseerd op het theoretisch raamwerk van dit onderzoek. Nadat de transcripten gecodeerd waren, zijn de codes gecategoriseerd. De categorisatie van de codes is besproken met een onderzoeker van het overkoepelende onderzoek. Op basis van de categorisatie konden er daarna thema's worden opgesteld. Van elk thema is een samenvatting gemaakt. Hier zijn vervolgens de aanbevelingen en conclusie uit getrokken.

5 Resultaten

5.1 Studiepopulatie

Twaalf interviews zijn afgenomen bij negen basisscholen. De studiepoulatie bestond uit zes participanten met een uitvoerende functie zoals een leerkracht of moestuinoach en zes schoolbestuurders. Tabel 3 laat de kenmerken van de deelnemende scholen en de geïnterviewde medewerkers zien. Er kwam weinig verschil in de data naar voren tussen de antwoorden van medewerkers met een uitvoerende functie en medewerkers met een bestuursfunctie. Daarom is de groep geïnterviewde medewerkers als één beschreven vanaf nu, tenzij anders aangegeven.

Tabel 3. Kenmerken van de deelnemende scholen en geïnterviewden.

		Interviews (n=12)	Deelnemende basisscholen (n=9)
Geslacht (n, %)	<i>Man</i>	2 (17%)	
	<i>Vrouw</i>	10 (83%)	
Functie (n, %)	<i>Uitvoerende functie</i>	6 (50%)	
	<i>Bestuursfunctie</i>	6 (50%)	
Denominatie (n, %)	<i>Openbaar</i>		2 (22%)
	<i>Algemeen bijzonder</i>		3 (33%)
	<i>Prot. Christelijk</i>		2 (22%)
	<i>Katholiek</i>		1 (11%)
	<i>Islamitisch</i>		1 (11%)
Grootte school (n, %)	<i>Klein (≤ 100 leerlingen)</i>		2 (22%)
	<i>Middel (101-199 leerlingen)</i>		3 (33%)
	<i>Groot ($200 \geq$ leerlingen)</i>		4 (44%)
Onderwijstype (n, %)	<i>Basisonderwijs</i>		8 (89%)
	<i>Speciaal basisonderwijs</i>		1 (11%)
Onderwijsconcept (n, %)	<i>Regulier</i>		4 (44%)
	<i>Montessori</i>		2 (22%)
	<i>Freinet</i>		1 (11%)
	<i>Jenaplan</i>		1 (11%)
	<i>Vrijeschool</i>		1 (11%)

5.2 Omschrijving van de scholen uit dit onderzoek en hun ervaring met vergroening en/of voedseducatie

Van de negen scholen die mee hebben gedaan aan dit onderzoek, hadden vier scholen hun schoolplein volledig vergroend en een moestuin op of rond het schoolplein, hadden drie scholen een deel vergroend en één een moestuin in de buurt, en hadden twee scholen hun schoolplein nog niet kunnen vergroenen ondanks dat dat wel gepland was. Van deze laatste twee scholen had één school wel een moestuin in de buurt waar ze gebruik van maken.

Alle scholen deden iets met voedseducatie, echter verschilde de mate waarin er aandacht werd besteed aan voedseducatie tussen de scholen. Zo hebben alle scholen een fruitbeleid, besteden de meeste scholen aandacht aan het drinken van water, bieden een paar scholen schoollunches aan, geeft de helft lessen over gezonde en duurzame voeding en doen een aantal scholen aan moestuinieren.

Drie van de negen scholen legde al een koppeling tussen vergroening en voedseducatie, drie scholen willen de koppeling in de nabije toekomst (meer) gaan leggen en drie scholen leggen de koppeling niet en zijn dat ook niet van plan.

De meeste deelnemers vonden het belangrijk en relevant dat hun school bezig was met vergroening en/of voedseducatie. Daarnaast sloot het bezig zijn met thema's rondom vergroening, voeding en gezondheid ook persoonlijk aan bij de normen en waarden van de meeste deelnemers.

Het moeten delen van het schoolplein met andere scholen, het niet zeker zijn van het voortbestaan van de school en het schoolplein, bodemvervuiling of het hebben van een schoolplein dat gemeentegrond is, zijn factoren die het proces van vergroenen, het bezig gaan met voedseducatie, of het koppelen van beide, heeft vertraagd voor een aantal scholen in dit onderzoek. De scholen die al een vergroend schoolplein hadden, hebben dit in afgelopen jaren aangelegd en opgebouwd.

5.3 Draagvlak nodig om de koppeling te maken

Uit de interviews komt naar voren dat draagvlak onder het schoolteam, de ouders, de leerlingen en de buurt, een belangrijke facet is die, bij aanwezigheid, maakt dat het koppelen van het vergroenen van het schoolplein en het bezig zijn met voedseducatie, haalbaar is. De wijze waarop draagvlak ontstaat en de rol van het draagvlak, verschilt volgens alle medewerkers tussen het schoolteam, de ouders, de leerlingen en de buurt.

Het draagvlak onder ouders blijkt op de meeste scholen groot te zijn als het gaat om het vergroenen van het schoolplein, maar een stuk kleiner te zijn als het gaat om

voedseleducatie. De meeste medewerkers gaven aan dat ouders regelmatig helpen met het aanleggen en onderhouden van het vergroende schoolplein, het moestuinieren met de leerlingen en het inbrengen van materialen voor het schoolplein. Dit doen ouders op vrijwillige basis. Eén medewerker zei het volgende over het draagvlak onder ouders wat betreft het vergroenen van het schoolplein:

“Dat is alleen maar positief. Echt alleen maar positief. Mensen die echt zeggen, wat wordt het mooi, wat leuk. En wat fijn en lekker buiten. Ja echt alleen maar positief. En toen ik die oproep deed van we willen een binnenbos gaan maken, toen was het van willen jullie wat plantjes geven. Nou ik werd helemaal gek. Ik had zoveel planten, echt waar. Ik wist niet waar ik het laten moest. Maar heel leuk.”

Aan de andere kant gaven de meeste medewerkers aan dat het draagvlak onder ouders voor voedseleducatie klein is. Ouders lijken vaak een ander perspectief te hebben op wat gezond eten betekent dan de school heeft en willen zelf kunnen beslissen wat hun kind eet, volgens hun eigen begrip van gezond eten. Het stap voor stap introduceren van de visie van scholen op gezond eten, en het langzaam steeds meer aanbieden van voedseleducatie, is volgens meerdere medewerkers de beste manier om hier mee om te gaan.

“Ja, dat is in die zin wel een belemmering. Want je komt in een stuk wat van de ouders is, vinden zij, en daar kan ik mij wel in vinden dat dat een stuk van de ouders is. Maar met die kleine stapjes gaat het, als je doorslaat dan merk je gewoon dat je mensen niet mee krijgt, dan gaan ouders zeggen 'ja je zit in mijn opvoedingsgebied'. Ja, dat is het meest lastige.”

Wat betreft het draagvlak binnen het schoolteam, blijkt uit de interviews dat er in het schoolteam weinig verschil zat tussen het vergroenen van het schoolplein en voedseleducatie. Volgens de meeste medewerkers wordt het draagvlak onder het schoolteam vooral beïnvloed door belemmeringen zoals geld, mankracht, en voornamelijk tijd, en minder door een persoonlijke visie. Meerdere medewerkers gaven aan dat er tegenwoordig zoveel bij het primair onderwijs wordt neergelegd, dat tijd de grootste belemmering is om aan de slag te gaan met vergroening en voedseleducatie.

“Lesroosters zitten overvol. Je moet van alles, en dan hebben leerkrachten het gevoel van dit moet ik ook nog doen, ja ik heb geen tijd. Dat is vooral denk ik een beetje het struikelblok, tijdsgebrek.”

Verder komt er uit alle interviews naar voren dat draagvlak in het schoolteam, vergeleken met draagvlak in de andere groepen, het meest essentieel is om succesvol met het vergroenen en de voedseducatie aan de slag te kunnen gaan. Volgens meerdere medewerkers moet het bezig zijn met vergroening en voedseducatie gedragen worden door het team zodat het in de cultuur van de school vastgelegd kan worden. Meerdere medewerkers gaven aan, dat als het in de cultuur van de school is vastgelegd, het dan voor zowel ouders als het schoolteam duidelijker wordt waar ze voor kiezen als ze voor die specifieke school kiezen en dat daarmee het draagvlak onder de ouders en de medewerkers die bewust voor die cultuur kiezen, ook groter wordt.

“Als je het alleen op een schoolteam wil laten komen, nou dan is het van te voren al gedoemd om te mislukken.”

Om het draagvlak onder het schoolteam te versterken, gaven meerdere medewerkers aan dat het belangrijk is om een kartrekker te hebben. Daarnaast hebben sommige scholen ook een ‘groene commissie’ of een ‘groene werkgroep’, waar teamleden en ouders in zitten, en eventueel leerlingen, om het draagvlak te waarborgen.

Naast het draagvlak onder de ouders en het schoolteam, speelt het draagvlak onder de leerlingen ook een rol. Alle medewerkers gaven aan dat er over het algemeen een groot draagvlak onder de leerlingen is voor het aan de slag gaan met vergroening en voedseducatie. Leerlingen reageren volgens alle medewerkers heel enthousiast als ze mogen koken, lessen krijgen over gezond eten of mogen moestuinieren. Eén medewerker gaf aan dat vooral de klassen in de middenbouw (groep 4 en 5) het moestuinieren erg leuk vinden. Dit verschil tussen de groepen kwam op de andere scholen minder of niet naar voren.

Alle medewerkers hebben ook het idee dat zodra er draagvlak is onder de leerlingen, het bezig zijn met de vergroening en de voedseducatie een extra positief effect heeft op de leerlingen, dan wanneer er weinig draagvlak is. Volgens de medewerkers beklijft de lesstof daardoor beter en wordt het bezig zijn met de thema's vergroening, herkomst van voedsel en gezond eten, op deze manier normaler. Meerdere medewerkers gaven daarnaast aan dat het enthousiasme van de leerkracht ook een rol speelt in het enthousiasme van de

leerlingen, en andersom, en daarmee het draagvlak van het schoolteam samen kan hangen met het draagvlak van leerlingen.

“Kijk, zeggen is één. Maar als je het ook werkelijk in de praktijk gaat uitvoeren en iets mee gaat doen, dat heeft veel meer impact.”

Om het draagvlak onder leerlingen te versterken, kan een kinderraad opgezet worden. Volgens meerdere medewerkers creëer je hier een gevoel van verantwoordelijkheid mee, waardoor leerlingen elkaar erop aan spreken om mee te doen of bijvoorbeeld voorzichtig te zijn met de moestuin. Daarnaast worden de leerlingen hierdoor meer betrokken bij het proces, waardoor het enthousiasme onder leerlingen ook verhoogd kan worden. Meerdere medewerkers gaven aan zelf ook weleens aangesproken te worden door leerlingen als ze bijvoorbeeld vinden dat de medewerkers geen gezond tussendoortje mee hebben.

“Wat ik wel merk, doordat ik het dus met de groep heb gedaan waren ze ook wel een beetje trots op dat moestuintje, hoe klein het ook was, dat zij dan ook wel een stukje sociale controle op de speelplaats hebben. Van let wel op he want daar staan plantjes. Van dat is van jullie, bescherm het goed. Daar hebben jullie hard aan gewerkt.”

Als laatste speelt draagvlak in de buurt van de school ook een rol, voor met name het vergroenen van het schoolplein. De meeste medewerkers gaven aan dat een betrokken buurt, zoals de directe burens naast de school, de wijk waarin de school ligt of de winkels in de buurt van de school, het onderhouden van het vergroende schoolplein vergemakkelijkt. Uit de buurt kunnen er vrijwilligers gezocht worden die willen meehelpen in de moestuin of de planten water kunnen geven tijdens vakanties zodat dat niet volledig van ouders afhankelijk is. Daarnaast gaven meerdere medewerkers aan dat een betrokken buurt ook kan helpen tegen vandalisme, doordat het schoolplein extra in de gaten gehouden kan worden, ook buiten schooltijden.

“Ja, weet je, dat is ook een beetje denk ik, dat zat ik mij ook met die tuinkas af te vragen. Stel die komt daar wel, dan heb je ook een beetje de sociale controle van de burens nodig. Denk van als het iets van ons allemaal wordt, als een dorpsbewoner er belang bij heeft, die levert hier misschien vrijwilligers die daar is even gaan helpen. Dus ja daar probeer ik wel op in te steken zodat je dus ook dat vandalisme een beetje kan bestrijden.”

Om de buurt te betrekken bij het schoolplein gaven meerdere medewerkers aan dat er een gemeenschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel gecreëerd moet worden. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door de moestuin van de school open te stellen voor de buurt, zodat ook de mensen uit de buurt ervan profiteren. Daarnaast geeft één medewerker aan dat vooral voor scholen in steden, het goed is om de buurt er bewust van te maken dat een groen schoolplein ook voordelen voor de buurt meebrengt, zoals het verlagen van hittestress, en het daardoor een goede aanleiding is voor mensen uit de buurt om te komen helpen.

“Ik denk als je laat zien waar je mee bezig bent, dat dat wel iets gemeenschappelijks uitstraalt. Als we dat echt naar de buurt uitstralen, van goh kom, want we gaan nu een bak met kruiden maken. Kom kruiden plukken. En we hebben sla over uit de moestuin, want je hebt dan natuurlijk te veel, dat je ook de buurt wat kan betrekken.”

5.4 Visie: hoe scholen kijken naar de samenhang tussen vergroening en voedseducatie

Uit de interviews blijkt dat de visie van scholen op het combineren van het vergroenen van het schoolplein en voedseducatie, een ander belangrijk facet is die het haalbaar maakt om de combinatie te maken. De scholen die de koppeling willen maken of al maken zien het vergroenen van het schoolplein niet los van voedseducatie, maar als een geheel of het verlengde van elkaar. Wanneer de medewerkers van deze scholen gevraagd werden waarom zij dit als een geheel zien of het verlengde van elkaar, kwam er geen duidelijke reden naar voren: “ja dat is gewoon één en één”, “dat is toch heel simpel eigenlijk”, “het een kan eigenlijk niet zonder het ander” en “ja, dat loopt een beetje in elkaar over wat mij betreft”. In de ogen van deze medewerkers, is het maken van de koppeling tussen het vergroenen van het schoolplein en voedseducatie vanzelfsprekend.

De scholen die de koppeling tussen het vergroenen van het schoolplein en voedseducatie niet maken en ook niet willen maken, gaven aan de samenhang niet te zien. Ook in dit geval, bij het vragen naar uitleg waarom ze de samenhang niet zien, kwam er geen duidelijke reden naar voren. De medewerkers gaven aan de koppeling simpelweg niet te zien en het ook niet vanzelfsprekend te vinden dat er een samenhang zou zijn tussen vergroening en voedseducatie.

“Op schoolniveau zie ik de koppeling eigenlijk niet. In de zin van, we hebben wel ons beleid van we doen het zo gezond mogelijk maar ik zie de koppeling niet tussen het stukje van moestuin en gezond eten.”

5.5 Het belang van het integreren van vergroening en voedseducatie in de rest van het schoolprogramma

Een belangrijk aspect van het wél zien van de samenhang en daarmee het mogelijk maken van het koppelen van vergroening aan voedseducatie, is niet alleen het zien van deze samenhang, maar ook het zien van de samenhang tussen vergroening en voedseducatie en de rest van de activiteiten en lesprogramma's die scholen hebben. De medewerkers die de samenhang wel zien, gaven aan dat door vergroening en voedseducatie goed te integreren in het andere onderwijs wat ze aanbieden, de koppeling tussen beide makkelijker gemaakt kan worden. Bovendien kan het integreren van deze koppeling volgens hen ook een oplossing bieden voor belemmeringen zoals tijdsgebrek en mankracht, omdat het niet bovenop de al bestaande lesprogramma's en activiteiten komt, maar erin verweven wordt.

“Maak het onderdeel van wat je aan het doen bent. Verbind het met wat je doet. Dus als je thematisch werkt, zorg dan dat je in ieder geval een thema voedsel erin doet. Dan wil je niet: en, en, en. De ervaring in het onderwijs is: dat komt er allemaal bij. Dit moest, dit wordt er opgelegd, en dit moet. En daar moeten we vanaf. Wij proberen alles met alles te verbinden. Dus wij werken langzamerhand thematisch en hebben ook gezegd de voedseducatie willen we verbinden met het groene plein. Vandaar ook die moestuin en een voedseducatie-leerlijn. En helemaal beleven. Echt helemaal vakoverstijgend is het, aardrijkskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, alles zit er in. Dus dat is echt, echt heel mooi.”

Om het vergroenen van het schoolplein, de voedseducatie en de koppeling daartussen goed te kunnen integreren in de rest van het schoolprogramma, gaven de medewerkers aan dat het erg helpend is om thematisch te werken. Merendeel van de scholen die de koppeling al maken, werken ook op een thematische wijze. Daarnaast is het volgens de medewerkers op die manier ook toegankelijker om als leerkracht aan de slag te gaan met het vergroenen en de voedseducatie, aangezien het geen losstaande activiteiten zijn maar het verwerkt is in de lesstof.

“En vergeet niet: alles wat je doet, is ook al taal of rekenen.”

---

6 Discussie en conclusie

6.1 Samenvatting van de belangrijkste resultaten

Het doel van dit onderzoek was om in kaart te brengen wat de visie van basisscholen is op het combineren van het vergroenen van schoolpleinen, door middel van het aanleggen van een moestuin, met voedseleducatie, en wat de haalbaarheid hiervan voor scholen is. Om dit te onderzoeken zijn er middels interviews diverse aspecten van twee theoretisch raamwerken uitgevraagd. De resultaten uit dit onderzoek laten zien dat scholen van de participanten in de afgelopen jaren op verschillende manieren aan de slag zijn gegaan met het vergroenen van het schoolplein en/of met voedseleducatie (*intervention coherence*) en dat bij het maken van de koppeling verschillende factoren een rol spelen (*adoption*).

De resultaten laten zien dat draagvlak onder ouders een belangrijke rol speelt in het belemmeren of vergemakkelijken van het maken van de koppeling tussen vergroenen en voedseleducatie voor basisscholen. Ouders staan volgens de respondenten in dit onderzoek over het algemeen vaker achter het vergroenen dan achter voedseleducatie, wat het combineren van beide kan bemoeilijken (*burden*). Uit literatuur blijkt dat een klein draagvlak onder ouders het aan de slag gaan met vergroening en voedseleducatie niet alleen maar bemoeilijkt, maar dat het aan de slag gaan met vergroening en voedseleducatie ook succesvoller wordt als er meer draagvlak onder ouders is (Charlton et al., 2020; Jong Leren Eten, 2021). Daarnaast raadt Charlton et al. (2020) aan niet alleen draagvlak te creëren onder ouders, maar ouderbetrokkenheid ook te integreren in de activiteiten, dat wil zeggen ouders mee te laten doen in activiteiten rondom vergroening of voedseleducatie en activiteiten mee te geven voor leerlingen en ouders thuis. Het mee laten doen van ouders in activiteiten kwam niet naar voren in het huidige onderzoek, al bleek een groene werkgroep of commissie waarin ouders betrokken worden de betrokkenheid en het draagvlak onder ouders wel te vergroten. Dit laatste wordt ook door Gezonde School (n.d.) bevestigd.

Zowel uit het huidige onderzoek als uit het onderzoek van Warmerdam (2012) blijkt dat als het draagvlak onder het schoolteam voor vergroening groot is, de keuze van de school om hier mee aan de slag te gaan daardoor makkelijker wordt, en de school hiermee de mogelijkheid krijgt zich te profileren (*appropriateness*). Warmerdam (2012) bevestigd dat het hierdoor dan ook makkelijker voor ouders en voor toekomstige leden van het schoolteam wordt om bewust voor het verhaal van die school te kiezen, wat het draagvlak onder ouders en het schoolteam vergroot (*acceptability*).

De rol van de buurt kwam in dit onderzoek voornamelijk naar voren als een helpende factor voor het aan de slag gaan met het vergroenen van het schoolplein (*feasibility*). In

voorgenoemd onderzoek wordt er aanzienlijk meer nadruk gelegd op het belang van de betrokkenheid van de buurt. Warmerdam (2012) beschrijft dat het direct gezamenlijk nemen van het initiatief, waarin de buurtbewoners vanaf het eerste stadium al een rol spelen, leidt tot een betere samenwerking en hoger resultaat. De betrokkenheid van de buurt zou op basis van deze resultaten dus een nog groter handvat kunnen bieden dan dat er uit het huidige onderzoek naar voren is gekomen. Verder benoemt (Warmerdam (2012), net als de respondenten in het huidige onderzoek, de potentiële rol van de buurt in het voorkomen van vandalisme. Om de betrokkenheid te vergroten, kan het naast het direct betrekken van de buurt, ook helpend zijn om de buurtbewoners bewust te maken van de voordelen van een groen schoolplein in de buurt (Warmerdam, 2012). Dit laatste kwam ook naar voren in het huidige onderzoek. Volgens voorgenoemd onderzoek is er wel een belangrijke kanttekening te maken bij het belang van de betrokkenheid van de buurt: de participatie van de buurtbewoners kan niet zonder de participatie van de medewerkers van de school. Er moet eerst sprake zijn van initiatief en eigen verantwoordelijkheid binnen de school, voor de participatie van buurtbewoners tot stand kan komen (*social-efficacy*). Dit sluit aan bij het resultaat uit het huidige onderzoek, dat draagvlak onder het schoolteam essentieel is om de koppeling te kunnen maken tussen vergroening en voedseducatie.

De totstandkoming van het perspectief van scholen op de aanwezigheid van de samenhang tussen het vergroenen van het schoolplein en voedseducatie, kon door de scholen uit dit onderzoek niet goed uitgelegd worden (*affective attitude*). Andere onderzoeken hebben wel factoren gevonden die de visie van scholen op deze thema's kan beïnvloeden, zoals het krijgen van advies van externe partijen of het hebben van vermogen om creatief te denken (Gonsalves et al., 2020; Warmerdam, 2012). Gonsalves et al. (2020) geeft daarnaast ook aan dat een gebrek aan visie en vermogen om creatief te denken vaak resulteert in een algemene negatieve perceptie van de thema's vergroening en voedseducatie. Dit bleek niet uit het huidige onderzoek; scholen die de samenhang niet zagen, hadden geen uitgesproken negatieve perceptie van vergroening of voedseducatie (*ethicality*).

Integratie kwam in dit onderzoek naar voren als een belangrijk onderdeel van het zien van de koppeling tussen vergroening en voedseducatie (*opportunity costs*). De scholen die de koppeling zien, zagen ook in het algemeen meer samenhang tussen verschillende vakken en activiteiten, dan scholen die de koppeling niet zagen. Het integreren van vergroening of voedseducatie in het algemene lesprogramma en in de cultuur van de school, komt ook in de literatuur naar voren als een aspect dat het aan de slag gaan met vergroening en voedseducatie haalbaar maakt (*sustainability*) (Alliantie Schooltuinen, n.d.; Charlton et al., 2020). Volgens Alliantie Schooltuinen (n.d.) kunnen vergroening en voedseducatie allebei als context gebruikt worden voor veel vakken, waardoor onder andere de woordenschat,

gewassenkennis en rekenvaardigheid van kinderen verbeterd wordt (*perceived effectiveness*).

6.2 Sterke punten en beperkingen van het onderzoek

De kwalitatieve benadering van de onderzoeksvraag is een sterk punt van het onderzoek. Door middel van kwalitatief onderzoek werd het mogelijk inzicht te krijgen in de visie op, en ervaring met het koppelen van het vergroenen van schoolpleinen aan voedseducatie, doordat kwalitatief onderzoek de nadruk legt op patronen in gedrag en ervaringen.

Een ander sterk punt ligt in de steekproefgrootte van dit onderzoek. Bij het uitvoeren van kwalitatief onderzoek is de steekproefgrootte vaak te klein om de resultaten generaliseerbaar te maken. Echter, na het afnemen van de twaalf interviews, was er sprake van datasaturatie in dit onderzoek, wat de generaliseerbaarheid van de resultaten verhoogt.

De data in dit onderzoek is door één onderzoeker gecodeerd, wat betekent dat er geen 'inter-coder agreement' opgesteld kon worden. Dit vergroot het risico op subjectiviteit van de interpretatie van de data. Door grondig door de data te gaan, en de vooraf opgestelde codes en de gevonden thema's te bespreken met de collega-onderzoekers in dit onderzoek, is getracht dit risico te verlagen.

Het gebruik van het theoretisch raamwerk van Proctor et al. (2011) heeft tot twee beperkingen in dit onderzoek geleid. Als eerste was het concept *penetration* (het deel van de doelgroep dat de interventie gebruikt) uit dit raamwerk niet geïnccludeerd in dit onderzoek omdat verondersteld werd dat kinderen geen keuze zouden hebben in of ze wel of niet gebruik zouden maken van een vergroend schoolplein of voedseducatie. Echter bleek uit de resultaten van dit onderzoek dat kinderen op sommige scholen wél deze keuze hebben, doordat sommige scholen keuzevakken aanbieden waar kinderen zich voor kunnen inschrijven. Het wel includeren van dit concept had daarom wellicht tot verdere resultaten geleid. Ten tweede bleken twee concepten uit het raamwerk van Proctor et al. (2011), *acceptability* en *appropriateness*, tijdens het coderen te veel met elkaar te overlappen waardoor het lastig was om ze te differentiëren. In literatuur komt naar voren dat dit vaker voorkomt bij het gebruik van dit raamwerk bij kwalitatief onderzoek (Proctor et al., 2011). Door de beschrijving van de twee concepten door Proctor et al. (2011) te volgen is beoogd toch een onderscheid te kunnen maken tussen de concepten en hiermee te zorgen dat de data volledig gedekt werd.

Het onderzoek is uitgevoerd in een drukke periode voor basisscholen, net voor de zomervakantie, en in een periode waarin er veel personeelstekort is. Dit maakte dat medewerkers van scholen het nog drukker hadden dan normaal en zij weinig beschikbaar

waren voor een interview. De timing en drukte door personeelstekort kunnen wellicht de resultaten hebben beïnvloed. Toekomstig onderzoek zou hier meer rekening mee kunnen houden.

6.3 Aanbevelingen

Praktische aanbevelingen

Er zijn een aantal aanbevelingen naar voren gekomen in dit onderzoek om de koppeling tussen het vergroenen van het schoolplein en voedseducatie te vergemakkelijken. Als voornaamste: als je hier aan begint als school, werk dan met kleine stapjes en wees blij met elke stap die je kan zetten. Begin klein en werk dan stap voor stap naar je doel.

Ook kwam de vraag aan de overheid naar voren wat de mogelijkheden zijn om vergroening en voedseducatie al in de vooropleiding tot leerkracht (de pabo) mee te nemen, zodat leerkrachten al meer achtergrondkennis op doen over thema's rondom vergroening, voeding en gezondheid, en het bezig zijn met deze thema's genormaliseerd wordt op de basisschool.

Voor een uitgebreide lijst met tips en adviezen voor scholen, zie bijlage 2.

Wetenschappelijke aanbevelingen

Op de vraag waarom medewerkers samenhang zagen tussen vergroening en voedseducatie, kwam geen eenduidig antwoord. Dit maakt het voor anderen moeilijk te begrijpen en dat maakt het leggen van de koppeling ook lastiger. Het doen van meer onderzoek naar het ontstaan van de visie op de samenhang zou andere scholen kunnen helpen om de koppeling ook te leggen.

In dit onderzoek is er niet expliciet gevraagd naar de aanleiding van scholen om bezig te gaan met vergroening en/of voedseducatie. Vervolgonderzoek kan zich focussen op de beweegredenen van scholen om hier mee aan de slag te gaan, dit kan helpend zijn voor scholen die hier nog niet aan begonnen zijn.

Dit onderzoek heeft niet gekeken naar verschillen in de visie en ervaring van scholen veroorzaakt door verschillen in denominatie of onderwijsconcept. De Vrijeschool doet over het algemeen bijvoorbeeld al veel rondom het thema vergroening en probeert ouders hier ook bij te betrekken. Deze verschillen kunnen invloed hebben in hoe de visie van scholen ontstaat en hoe het schoolteam, de ouders en de leerlingen hier vervolgens op reageren en mee aan de slag gaan. Vervolgonderzoek zou hier rekening mee kunnen houden.

6.4 Conclusie

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat het maken van de koppeling tussen vergroening en voedseducatie haalbaar is in aanwezigheid van drie facetten. Als eerste is er draagvlak onder de ouders, het schoolteam, de leerlingen en de buurt nodig. Daarnaast moeten het schoolteam en de schoolbestuurder(s) op scholen de samenhang tussen vergroening en voedseducatie kunnen zien. Als laatste moeten scholen het vergroenen van het schoolplein en de voedseducatie kunnen integreren met het bestaande lesprogramma op een school. De ervaringen en concrete tips van de scholen uit dit onderzoek bieden handvaten voor basisscholen om de koppeling makkelijker te maken.

Literatuur

- Alliantie Schooltuinen. (n.d.). *Schooltuinieren: Voor een gezonde en natuurbewuste generatie*. Retrieved August 16, 2023, from <https://alliantieschooltuinen.nl/wp-content/uploads/2023/03/20230221-Brochure-Schooltuinieren.pdf>
- Asakura, K., Todoriki, H., & Sasaki, S. (2017). Relationship between nutrition knowledge and dietary intake among primary school children in Japan: Combined effect of children's and their guardians' knowledge. *Journal of Epidemiology*, *27*(10), 483–491. <https://doi.org/10.1016/J.JE.2016.09.014>
- Barrett, B. (2022). Health and sustainability co-benefits of eating behaviors: Towards a science of dietary eco-wellness. *Preventive Medicine Reports*, *28*, 101878. <https://doi.org/10.1016/J.PMEDR.2022.101878>
- Battjes-Fries, M. (2016). *Effectiveness of nutrition education in Dutch primary schools* [Wageningen University]. <https://edepot.wur.nl/370416>
- Bhatti, A., Gray-Burrows, K. A., Giles, E., Rutter, L., Purdy, J., Zoltie, T., West, R. M., Pavitt, S., Marshman, Z., & Day, P. F. (2021). "Strong Teeth": the acceptability of an early-phase feasibility trial of an oral health intervention delivered by dental teams to parents of young children. *BMC Oral Health*, *21*(1), 1–12. <https://doi.org/10.1186/S12903-021-01444-Z/TABLES/3>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, *3*(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706QP063OA>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022). *Ervaren gezondheid, zorggebruik en leefstijl bij kinderen tot 12 jaar*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/83716NED?dl=71416>
- Charlton, K., Comerford, T., Deavin, N., & Walton, K. (2020). Characteristics of successful primary school-based experiential nutrition programmes: a systematic literature review. *Public Health Nutrition*, *14*, 4642–4662. <https://doi.org/10.1017/S1368980020004024>
- Dudley, D. A., Cotton, W. G., & Peralta, L. R. (2015). Teaching approaches and strategies that promote healthy eating in primary school children: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *12*(1), 1–26. <https://doi.org/10.1186/S12966-015-0182-8/FIGURES/1>
- Dyment, J. E. (2005). Green School Grounds as Sites for Outdoor Learning: Barriers and Opportunities. *International Research in Geographical & Environmental Education*, *14*(1), 28–45. <https://doi.org/10.1080/09500790508668328>
- Gezonde School. (n.d.). *Effectief werken aan milieu en natuur in het primair onderwijs*. Retrieved August 16, 2023, from <https://www.gezondeschool.nl/primair-onderwijs/gezondheidsthemas-en-criteria-vignet/milieu-en-natuur>
- Gonsalves, J., Hunter, D., & Lauridsen, N. (2020). School gardens : Multiple functions and multiple outcomes. *Agrobiodiversity, School Gardens and Healthy Diets*, 1–32. <https://doi.org/10.4324/9780429053788-1>
- Jong Leren Eten. (2021). *Moestuiniere op basisschool en BSO: hoe pak je dat aan?* <https://www.jonglereneten.nl/inspiratie/moestuiniere-op-basisschool-en-bso-hoe-pak-je-dat-aan-terugblik-gezonde-school-congres>
- Leuven, J. R. F. W., Rutenfrans, A. H. M., Dolfing, A. G., & Leuven, R. S. E. W. (2018). School gardening increases knowledge of primary school children on edible plants and preference for vegetables. *Food Science & Nutrition*, *6*(7), 1960–1967. <https://doi.org/10.1002/FSN3.758>
- Nicklaus, S., & Remy, E. (2013). Early Origins of Overeating: Tracking Between Early Food Habits and Later Eating Patterns. *Current Obesity Reports*, *2*(2), 179–184. <https://doi.org/10.1007/S13679-013-0055-X/TABLES/1>
- Nury, E., Sarfi, A., Dijkstra, C., Seidell, J. C., & Dedding, C. (2017). Sowing Seeds for Healthier Diets: Children's Perspectives on School Gardening. *International Journal of Environmental Research and Public Health* *2017*, Vol. 14, Page 688, *14*(7), 688. <https://doi.org/10.3390/IJERPH14070688>

- Ohly, H., Gentry, S., Wigglesworth, R., Bethel, A., Lovell, R., & Garside, R. (2016). A systematic review of the health and well-being impacts of school gardening: Synthesis of quantitative and qualitative evidence. *BMC Public Health*, 16(1), 1–36. <https://doi.org/10.1186/S12889-016-2941-0/FIGURES/3>
- Proctor, E., Silmere, H., Raghavan, R., Hovmand, P., Aarons, G., Bunker, A., Griffey, R., & Hensley, M. (2011). Outcomes for implementation research: Conceptual distinctions, measurement challenges, and research agenda. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 38(2), 65–76. <https://doi.org/10.1007/S10488-010-0319-7/TABLES/1>
- Renders, C. M., Seidell, J. C., Van Mechelen, W., & Hirasing, R. A. (2004). Overgewicht en obesitas bij kinderen en adolescenten en preventieve maatregelen. *Nederlands Tijdschrift Voor Geneeskunde*, 148(42), 2066–2070. <https://research.vu.nl/en/publications/overgewicht-en-obesitas-bij-kinderen-en-adolescenten-en-preventie-2>
- Rodrigues dos Passos, D., Petrucci Gigante, D., Villela Maciel, F., & Matijasevich, A. (2015). Children's eating behavior: comparison between normal and overweight children from a school in Pelotas, Rio Grande do Sul, Brazil. *Revista Paulista de Pediatria*, 33(1), 42–49. <https://doi.org/10.1016/j.rpped.2014.11.007>
- Schönbeck, Y., Talma, H., von Dommelen, P., Bakker, B., Buitendijk, S. E., HiraSing, R. A., & van Buuren, S. (2011). Increase in Prevalence of Overweight in Dutch Children and Adolescents: A Comparison of Nationwide Growth Studies in 1980, 1997 and 2009. *PLOS ONE*, 6(11), e27608. <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0027608>
- Sekhon, M., Cartwright, M., & Francis, J. J. (2017). Acceptability of healthcare interventions: An overview of reviews and development of a theoretical framework. *BMC Health Services Research*, 17(1), 1–13. <https://doi.org/10.1186/S12913-017-2031-8/TABLES/3>
- Sekhon, M., Cartwright, M., & Francis, J. J. (2022). Development of a theory-informed questionnaire to assess the acceptability of healthcare interventions. *BMC Health Services Research*, 22(1), 1–12. <https://doi.org/10.1186/S12913-022-07577-3/TABLES/1>
- Van Cauwenberghe, E., Maes, L., Spittaels, H., Van Lenthe, F. J., Brug, J., Oppert, J. M., & De Bourdeaudhuij, I. (2010). Effectiveness of school-based interventions in Europe to promote healthy nutrition in children and adolescents: systematic review of published and 'grey' literature. *British Journal of Nutrition*, 103(6), 781–797. <https://doi.org/10.1017/S0007114509993370>
- van Giessen, A., Oosterhoff, M., Hoekstra, J., Over, E. A. B., Joore, M. A., van Schayck, O. C. P., Willeboordse, M., Dijkstra, S. C., Seidell, J. C., van Kleef, E., Soethoudt, H., & Vingerhoeds, M. H. (2020). *Gezonder op de basisschool: schoollunches en meer bewegen: Een verkenning naar draagvlak, haalbaarheid, betaalbaarheid en impact*. <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2020-0161.pdf>
- Warmerdam, H. (2012). *Zaaien op beton: Groene schoolpleinen en sociale betrokkenheid in de wijk*. https://www.springzaad.be/wp-content/uploads/2020/06/cm_v_2012.pdf
- Wijnhoven, T. M. A., Van Raaij, J. M. A., Yngve, A., Sjöberg, A., Kunešová, M., Duleva, V., Petrauskiene, A., Rito, A. I., & Breda, J. (2015). WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative: health-risk behaviours on nutrition and physical activity in 6–9-year-old schoolchildren. *Public Health Nutrition*, 18(17), 3108–3124. <https://doi.org/10.1017/S1368980015001937>

Bijlage 1: Interviewgids

Introductie	
Welkom	Fijn dat je mee wilt doen aan dit interview, alvast bedankt voor je tijd.
Voorstellen (indien nodig)	Ik ben Geertje en ik werk bij het Louis Bolk Instituut. Op dit moment werk ik aan het project 'Het vergroenen van schoolpleinen en voedseducatie' waarin ik interviews ga afnemen met medewerkers van basisscholen.
Onderwerp aangeven	Dit interview zal gaan over jouw ervaringen met en visie op het vergroenen van het schoolplein en het aanbieden van voedseducatie.
Doel van het onderzoek	Ik hou deze interviews om inzicht te krijgen in hoe scholen aan de slag gaan met het vergroenen van schoolpleinen en het aanbieden van voedseducatie. Hier kunnen andere scholen van leren.
Verloop van interview	Ik heb op dit A4'tje (laat A4 zien) een overzicht gemaakt van hoe het interview eruit zal gaan zien. We zullen na deze introductie vier onderwerpen bespreken die te maken hebben met het vergroenen van het schoolplein en het aanbieden van voedseducatie. Daarna is er nog ruimte voor vragen of opmerkingen.
Anonimiteit, goede en foute antwoorden en vrijwillige deelname	Dit interview wordt anoniem verwerkt, wat betekent dat de resultaten niet herleidbaar zijn tot individuen (dus niet herleidbaar tot wat jij hebt gezegd). Er zijn geen goede of foute antwoorden. Je mag op elk moment in het interview stoppen zonder consequenties.
Gebruik data	De data van de interviews moet wettelijk gezien 10 jaar bewaard worden. Dit wordt in een beveiligde omgeving bewaard en alleen mensen van het onderzoeksteam kunnen daarbij komen.
Duur van het interview	Het interview duurt een half uur tot een uur.
Opname van het interview	Ik zou het interview graag willen opnemen zodat ik het later helemaal kan uitschrijven en kan analyseren. Als ik de opname zo meteen start vraag ik je of je toestemming wilt geven om het gesprek op te nemen. OPNAME STARTEN <u>Vind je het goed dat dit interview wordt opgenomen?</u>
Algemene opstart	
Introductie van deelnemer	<ul style="list-style-type: none"> • Wil je jezelf introduceren? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hoe lang werk je op deze school? ○ Wat is jouw functie binnen deze school?
Onderwerpen	
1. Visie en ervaring	<p><i>Ik wil het als eerste hebben over hoe jullie bezig zijn geweest met het schoolplein en met voedseducatie.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kun je vertellen wat jullie hebben vergroend aan het schoolplein? <i>(Als er een pleinontwerp beschikbaar is, kan ik deze hebben?)</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe groot is het oppervlak dat van tegel naar aarde/groen is gegaan? Als je het niet precies weet, kun je daar een inschatting van maken? ▪ Hebben jullie bloemen, planten of bomen geplant? Een moestuin aangelegd? Speelplek voor de kinderen? Nog iets anders? ▪ Wat vonden jullie de meest belangrijke elementen bij het vergroenen van het schoolplein; waarom wilde je dat? • Kun je vertellen wat jullie in dit schooljaar hebben gedaan op/met het schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hebben de kinderen bijvoorbeeld meer of anders buiten gespeeld? Is er meer buiten les gegeven?

	<ul style="list-style-type: none"> o Hebben jullie de moestuin gebruikt (zaaien, onderhoud, oogsten, proeven, etc.)? o Hebben jullie op een andere manier met het schoolplein aandacht gegeven aan hoe voedsel groeit/ voedsel educatie? • Geef jij op jouw school, naast bijv. de moestuin, ook (op een andere manier) aandacht aan het thema gezond en duurzaam eten? <ul style="list-style-type: none"> o Zo ja, kun je vertellen wat jullie dit schooljaar hebben gedaan aan het thema gezond en duurzaam eten? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Komt het terug in lessen of lesmethodes/ in activiteiten, in thema's/ in beleid (traktatiebeleid, water drinken, groente en fruit eten tijdens de ochtendpauze)? o Doen jullie als school mee aan Gezonde School? • Geef jij op jouw school, naast het vergroenen van het schoolplein, ook nog op andere manieren aandacht aan het thema natuur en milieu? <ul style="list-style-type: none"> o Komt dit terug in lessen of lesmethodes, in activiteiten, in thema's of beleid? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zo ja, hoe zie je dat hierin terug? • Wat vind je ervan dat jullie bezig zijn met het vergroenen van het schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> o Heb je tot nu toe een goede ervaring gehad met het vergroende schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Heb je ook minder goede ervaringen gehad? o Hoe relevant of nuttig vind je het vergroenen van het schoolplein als het gaat om de thema's gezond & duurzaam eten en natuur & milieu? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Veranderde de mate van relevantie gedurende de tijd? • (Wat vind je ervan dat jullie op die manier bezig zijn met het thema gezond en duurzaam eten/met voedsel educatie? <ul style="list-style-type: none"> o Heb je tot nu toe een goede ervaring gehad met het combineren van het vergroende schoolplein en voedsel educatie? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Heb je ook minder goede ervaringen gehad? o Hoe relevant of nuttig vind je het geven van voedsel educatie? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Veranderde de mate van relevantie gedurende de tijd?) • Heb je het idee dat het vergroenen van het schoolplein en het aanbieden van voedsel educatie invloed heeft op de kinderen? <ul style="list-style-type: none"> o Zo ja, waar heeft het invloed op, welke meerwaarde heeft het voor de kinderen, op welke manier? • Hoe belangrijk zijn thema's zoals gezond & duurzaam eten en natuur & milieu voor jouzelf?
2. Beslissingen en uitvoering	<p><i>We hebben het niet gehad over jouw ervaring met het vergroende schoolplein en voedsel educatie, nu wil ik het hebben over het proces en de uitvoering van het vergroenen van het schoolplein en van het aanbieden van voedsel educatie.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ben jij betrokken bij de beslissing van de school om aan de slag te gaan met het vergroenen van het schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> o Zo ja, ... <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe komen jullie als school tot het besluit om hiermee aan de slag te gaan? Is er 1 karttrekker of hoe zijn de taken verdeeld?

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe wordt hier draagvlak voor gecreëerd bij het schoolteam en de ouders? <ul style="list-style-type: none"> • Lukt dat? Doet iedereen mee? Zo niet, hoe wordt ermee omgegaan dat niet iedereen meedoet? • Ben je betrokken bij de keuze van de school om voedseducatie aan te bieden? <ul style="list-style-type: none"> ○ Zo ja, ... <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe komen jullie als school tot het besluit om (niet) met voedseducatie aan de slag te gaan? <ul style="list-style-type: none"> ▪ (Hoe wordt hier draagvlak voor gecreëerd bij het schoolteam en de ouders? <ul style="list-style-type: none"> • Lukt dat? Doet iedereen mee? Zo niet, hoe wordt ermee omgegaan dat niet iedereen meedoet?) • Zien jullie een link tussen het vergroenen van het schoolplein en het aanbieden van voedseducatie? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hoe ziet die link eruit? Hoe hangt het samen met elkaar? ○ Hebben jullie de link opgenomen in het pleinontwerp? Waarom wel/niet? ○ Wat zou je ervoor nodig hebben als je die link (meer) wil leggen? • Lukt het je gebruik te maken van het vergroende schoolplein (en het koppelen van voedseducatie hieraan)? <ul style="list-style-type: none"> ○ Had je dat verwacht? ○ Wat had je gehoopt? • In hoeverre lukt het om het vergroende schoolplein (en de eventuele activiteiten rondom gezond en duurzaam eten) te integreren in de andere activiteiten die jullie als school ondernemen? <ul style="list-style-type: none"> ○ Botste het vergroenen van het schoolplein en/of de voedseducatie met andere prioriteiten binnen je werk? • Ben je tevreden met hoe jouw school aan de slag is gegaan met het vergroende schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> ○ Wat is jouw rol daarin geweest? • (Ben je tevreden met hoe jouw school aan de slag is gegaan met het aanbieden van voedseducatie en de koppeling aan het vergroende schoolplein, bijv. via moestuinieren? <ul style="list-style-type: none"> ○ Wat is jouw rol daarin geweest?)
3. Behoeftes en barrières	<p><i>Dit lijkt mij voor nu voldoende wat betreft visie en ervaringen, ik wil het nu graag even hebben over de behoeftes en barrières die je hebt ervaren en ervaart met het vergroende schoolplein en het aanbieden van voedseducatie.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Waar liep je tegenaan bij het gebruik van het vergroende schoolplein, het geven van de voedseducatie of het combineren hiervan? <ul style="list-style-type: none"> ○ Welke barrières ben je tegengekomen? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bijvoorbeeld budget, het vinden van de juiste ondersteunende partijen, samenwerking binnen het schoolteam ▪ Wat is je ervaring met het vinden en aanvragen van subsidies? Kon je deze goed vinden en ging het aanvragen makkelijk? • Kost het je moeite om bezig te zijn met het vergroende schoolplein, het geven van de voedseducatie of het combineren hiervan?

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zo ja... <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoeveel moeite kost het je? ▪ Wat zou je helpen om dit te verminderen (als het teveel is)? ● Mis je nog iets of heb je nog wensen bij het aan de slag gaan met het vergroende schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> ○ Zo ja, welke behoeftes of wensen heb jij/heeft de school? ○ Wat hebben jullie hier nog voor nodig? ● Heb je nog behoeftes of wensen bij het aanbieden van voedseducatie? <ul style="list-style-type: none"> ○ Zo ja, welke behoeftes of wensen heb jij/heeft de school? ○ Wat hebben jullie hier nog voor nodig? ● Heb je nog behoeftes of wensen bij het koppelen van het vergroende schoolplein aan voedseducatie? <ul style="list-style-type: none"> ○ Zo ja, welke behoeftes of wensen heb jij/heeft de school? ○ Wat hebben jullie hier nog voor nodig?
4. Succes- en faalfactoren	<p><i>Naast de behoeftes en barrières die je hebt ervaren wil ik het ook nog even hebben over de succes- en faalfactoren die je tegen bent gekomen bij het gebruik van het vergroende schoolplein en het aanbieden van voedseducatie.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Wat zijn in jouw ogen de succesfactoren of tips om met een vergroend schoolplein aan de slag te gaan? <ul style="list-style-type: none"> ○ Verschilt dat nog per activiteit die jullie ondernemen op het vergroende schoolplein? ● Welke succesfactoren of tips kan je bedenken bij het aan de slag gaan met voedseducatie? ● Welke succesfactoren of tips kan je bedenken om de koppeling tussen het vergroende schoolplein en voedseducatie te leggen? ● Wat zijn in jouw ogen de factoren waar andere scholen rekening mee moeten houden die in de weg kunnen staan van het gebruiken van het vergroende schoolplein? <ul style="list-style-type: none"> ○ Verschilt dat nog per activiteit die jullie ondernemen op het vergroende schoolplein? ○ Hoe los je dat op? ● Welke factoren kan je bedenken die in de weg kunnen staan bij het aan de slag gaan met voedseducatie? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hoe los je dat op? ● En welke factoren kunnen in de weg staan voor het leggen van de koppeling tussen het vergroende schoolplein en de voedseducatie? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hoe los je dat op? ● Zou je volgend jaar verder aan de slag willen gaan met het vergroende schoolplein en de voedseducatie? <ul style="list-style-type: none"> ○ Waarom wel/niet?
Afsluiting	
Einde interview	<ul style="list-style-type: none"> ● Dit was mijn laatste vraag. Zijn er onderwerpen die we niet hebben besproken, maar die je wel belangrijk vindt om nog te noemen? ● Wat vond je van het interview?
Vervolgonderzoek	Dit interview zal helemaal uitgetypt worden en vergeleken worden met andere interviews. De resultaten worden gepresenteerd in een Nederlandstalig rapport.
Vragen of opmerkingen	Heb je nog vragen of opmerkingen over het interview?
Bedanken	Bedankt voor je tijd en medewerking!

Bijlage 2: Tips van medewerkers om aan de slag te gaan met voedseducatie en het vergroenen van het schoolplein

Draagvlak ouders

- Kijk of je ouders hebt die mee willen helpen met moestuinieren.
- Communiceer (via bijv. de nieuwsbrief) je motivaties en keuzes; dit kan het draagvlak vergroten.
- Er zijn allerlei manieren om ouders te betrekken, bijvoorbeeld met ouderavonden, via een nieuwsbrief of bijvoorbeeld het eten uit de moestuin meegeven naar huis.
- Als je bij de kleuters al tegen de ouders vertelt dat het normaal is als kinderen vies worden tijdens het spelen, dan is dat in de latere groepen ook minder een thema.
- Veer soms ook mee met wat de ouders willen, daar moet je een balans in zoeken.

Draagvlak schoolteam

- Zorg dat je als kartrekker niet alles op je neemt, maar dat je het ook door het team laat dragen.
- Een buiten-les dag kan inspirerend werken voor het schoolteam (en de leerlingen).

Draagvlak leerlingen

- Gebruik het enthousiasme van kinderen om het schoolteam te enthousiasmeren.
- Geef workshops met kinderen aan kinderen, dan enthousiasmeren ze elkaar.
- Laat de kinderen meedenken, als ze meer betrokken zijn wordt het draagvlak groter.
- Biedt leerlingen de mogelijkheid aan om buiten hun huiswerk te maken, dan gaan ze het buiten zijn (en in een groene omgeving zijn) wellicht meer waarderen

Draagvlak buurt

- Betrek de buurt om vandalisme te voorkomen. Door aan de buurt te laten zien dat de kinderen ergens met trots aan hebben gewerkt verklein je de kans op vandalisme.
- Plaats een oproepje in de plaatselijke krant of supermarkt als je vrijwilligers zoekt voor in de moestuin.

Visie

- Wees duidelijk als school over je visie en beleid, dit voorkomt onenigheid van ouders.
- Je kan dingen zo groot maken als binnen je eigen organisatie past. Voel niet de druk om de lat te hoog te leggen en betrek de kinderen erbij.

- Kijk wat binnen het verhaal van de school past en de thema's waarover je les geeft, dan gaat het meer leven.

Integratie

- Behandel de voedseducatie en vergroening als iets wat vakoverstijgend is, laat het overal in terug komen.
- Door thematisch les te geven kan je onderwerpen verbinden en creëer je meer diepgang dan met losse lessen. Ook creëer je zo meer ruimte en tijd om alle stof te behandelen, vergeleken met het los les geven over elk onderwerp.
- Kijk naar de mogelijkheden voor koppelingen van theorie aan de praktijk in de buurt (bijvoorbeeld een tuinder of kok in de buurt).
- Met voedseducatie kan je klein beginnen en dit vervolgens spelenderwijs integreren door middel van eetbare stuiken of appelbomen op het schoolplein.

Financieel

- Probeer altijd een subsidie aan te vragen, ook al denk je die misschien niet te kunnen krijgen.
- Als het zelf niet lukt om subsidies te bemachtigen kan je ook een subsidiebureau benaderen.
- Door een netwerk op te bouwen kan je makkelijker aan materialen en financiering komen.

Ondersteuning

- Kijk of de gemeente wilt meedenken.
- Zoek stichtingen, bedrijven en organisaties die willen helpen.
- Als je zelf geen grond hebt kan je kijken of de gemeente een stukje grond beschikbaar kan stellen.
- Als je lid bent van de Jong Leren Eten bijeenkomsten, dan kan je kennis op doen en materialen mee krijgen.
- Als je in de provincie Groningen met je school staat, ga dan naar www.gezondelunchaanpak.nl, dan kan je ondersteuning bij voedseducatie krijgen.
- Vraag bij ouders na of er iemand is met kennis over vergroening of moestuinieren, kennis kan het proces vergemakkelijken.

Praktisch

- Kijk bij andere scholen waar ze al verder zijn met deze thema's.
- Kijk naar de mogelijkheden binnen de ruimte die je hebt en betrek hier ook je netwerk (en ouders) bij voor ideeën.
- Sta mislukking toe in de moestuin en leer van de fouten die je maakt.

- Als je klein wil beginnen kan je beginnen met het verwijderen van een rijtje tegels, kijken wat eronder ligt met de leerlingen en er iets in zaaien.
- Kijk rond op het internet, er is al zoveel lesmateriaal beschikbaar. Je hoeft het echt niet allemaal zelf te bedenken.
- Zorg voor goede materialen, dat maakt de uitvoering van bijvoorbeeld moestuinieren of koken makkelijker.
- Kijk of je het bezig zijn met vergroening en voedseducatie in het takenpakket van een leerkracht of onderwijsassistent kan vastleggen, dan is het makkelijker daar een aantal uur per week vast aan te besteden.
- Als je iets wil planten op je schoolplein, kies dan voor iets grotere planten of plant het in een periode (net voor een vakantie bijvoorbeeld) waarin er weinig leerlingen op het schoolplein zullen zijn. Dan krijgen de planten de kans om wat steviger te worden.
- Het gebruik van binnen- en buitenschoenen kan helpen om het schoolgebouw schoon te houden.
- Als je weinig budget hebt om het schoolplein te vergroenen, dan is het een goede keuze om te beginnen met een waterplek op het schoolplein. Dat is iets wat altijd in de smaak valt bij kinderen.
- Als het gezonder maken van het traktatiebeleid niet lukt, kan er ook gekozen worden om het trakteren te vervangen door een leuke activiteit die de jarige mag bedenken.
- Als je fruit ontvangt van EU schoolfruit, kijk dan of klassen elkaar kunnen helpen. Als de kleuters bijvoorbeeld een meloen krijgen, dan kan een hogere klas dat misschien voor hen snijden en klaarmaken.